

Varför får jag inte veta vem det handlar om?

– om den svåra frågan att publicera namn eller inte

Christina Jutterström*

”Har du inget hjärta i kroppen? Jag är Catrines syster och jag tog hand om hennes barn efter att hon mördats. Numera kan barnen läsa löpsedlar. Har du inget hjärta i kroppen?”

Ett brev med ungefär det här innehållet fick jag i andra halvan av 1980-talet. Det finns tyvärr inte kvar, men innehållet har etsat sig fast i mitt minne. Jag var chefredaktör på *Dagens Nyheter* sedan några år tillbaka. Det omtalade styckmordet på en prostituerad kvinna i Stockholm hade ägt rum ett antal år tidigare. Det var dags för en av många rättegångar och jag hade bestämt mig för att nu kunde även DN publicera hennes namn. Två dagar senare kom hennes systers brev. Det kom

---

* Christina Jutterström är journalist och har varit chef och ansvarig utgivare för Ekoredaktionen på Sveriges Radio, chefredaktör och ansvarig utgivare för *Dagens Nyheter* och *Expressen* samt VD för Sveriges Television.

att starkt påverka mig som ansvarig utgivare framöver. Jag hade helt klart inte satt mig in i den prostituerade kvinnans familjesituation. Jag skulle inte ha publicerat hennes namn. Det var inte tillräckligt viktigt, relevant och intressant. Även om andra medier namngivit henne.

Brevet kom att bidra till min huvudprincip när det gällde att publicera namn vare sig det handlade om, som här, ett brottsoffer eller en gärningsman, eller ett offer i samband med en olycka: Du kan alltid ta ett steg framåt men aldrig ett steg tillbaka när ett namn väl är publicerat. Fegt, har en del tyckt genom åren, klokt, anser andra och jag själv. Och det är till syvende och sist utgivaren av en tidning, av radio- och tv-utsändningar som har det yttersta ansvaret för vad som publiceras. Det finns fastslaget i grundlag. Men min grundprincip har definitivt inte inneburit att jag alltid undvikit att publicera brottsoffers eller gärningsmäns namn. För som nuvarande pressombudsmannen **Ola Sigvardsson** har uttryckt det:

”Det kan vara okej att skada en människa. Det ingår i mediernas demokratiska uppdrag ... Men först måste det journalistiska grundarbetet vara gjort.”

Detta som en självdeklaration från min sida.

Svensk grundlag ger sedan 1766 medier en mycket vidsträckt yttrande- och tryckfrihet. Detta för att kunna tjäna som nyhetsförmedlare och granskare/renhållare i vårt demokratiska samhälle. Men lagen säger inget om när man får publicera namn på personer det rapporteras om. Den frågan handlar inte om lag utan om etik och etik är en fråga om vad vi tycker är gott

och ont. Etiken ger oss en möjlighet att reflektera över en fråga, att ta egen ställning. Som ett stöd för ansvarig utgivare och journalister när det gäller vad som är klokt att publicera och inte, finns *Etiska regler för press, radio och tv*¹. (Se vidare också Ola Sigvardssons kapitel i denna bok.)

Frågan om när ett namn ska publiceras i media i samband med ett brott eller en olycka är en av de vanligaste frågorna när journalistik diskuteras. Den är också en av de svåraste frågorna en utgivare har att brottas med. Svårigheterna har dessutom ökat i samband med tillkomsten av internet och sociala medier, tillgängliga för alla. Ett par klick bort från de traditionella medierna finns alltid namnet eller namnen på de inblandade offren eller gärningsmännen. Hur mycket ska en ansvarig utgivare låta sig påverkas av detta? Den senaste stora pressetiska debatten bröt ut i samband med *#metoo* och de många och skiftande publiceringarna kring den företeelsen. De mest uppmärksammade handlade om den så kallade Kulturmannen och artiklarna om *Stockholms Stadsteaters* chef **Benny Fredriksson**. Fredriksson tog sitt liv som en följd av dessa.

Vad har en utgivare att förhålla sig till när det gäller namnpublicering? Riktlinjerna finns i två punkter i de etiska reglerna för press, radio och tv:

- *Respektera den personliga integriteten*
- *Var försiktig med namn*

---

¹ <https://po.se/pressetik/>

Innebörden i den första regeln om *den personliga integriteten* handlar om att noga överväga om en publicering generellt kränker privatlivets helgd. Det krävs att en publicering har ett *uppenbart allmänintresse*. Självmord och självmordsförsök publiceras med stor försiktighet. Brottsoffer och deras anhöriga ska visas största möjliga hänsyn. Etniskt ursprung, kön, nationalitet, yrke, politisk tillhörighet, religiös åskådning eller sexuell läggning ska inte framhävas om det saknar betydelse i sammanhanget och är missaktande.

Innebörden i uppmaningen att *vara försiktig med namn* gäller att utgivaren noga ska överväga konsekvenserna av om en namnpublicering kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett *uppenbart allmänintresse* kräver att namn anges, slår regelverket fast. Samma försiktighet som ovan anbefalls även om namn inte publiceras.

All journalistik handlar om avvägningar, om vad som ska publiceras eller inte. Det är inte alls sagt att allt som är sant i en historia därför ska publiceras. Det som ska publiceras måste, med mitt sätt att se, vara VRI: Viktigt, Relevant, Intressant i den tid vi lever i.

Inför lagen är vi alla lika. Inför de pressetiska reglerna är vi inte lika. Det finns bland medier en inofficiell rangordning när det gäller yrken och positioner i samhället där människor riskerar att bli namngivna redan då de är misstänkta för att ha begått ett brott eller utsatts för brott.

Den rangordningen ser ut så här:

1. Offentliga personer som politiker, ledande tjänstemän, domare och höga militärer, ledare för stora företag samt grovt kriminella. De personerna kan sammanfattas som att det antingen handlar om personer som har ansvar för att bygga upp samhället eller som river ner det.
2. Personer som agerar på den offentliga arenan såsom skådespelare, artister, idrottare, tv-kändisar, författare.

Men det är inte ändå inte så enkelt att man som utgivare bara kan rätta sig efter de här rangordningarna i besluten om namnpubliceringar. Det spelar också en roll om förseelsen gjorts i samband med privatlivet eller i det offentliga. Gränsen är långt ifrån glasklar. Det vet varje ansvarig utgivare. Om en känd författare eller idrottsperson kör rattfull, åker fast, men inte skadat någon, ska deras namn publiceras? Om en minister gör detsamma? Min tro är att utgivare kommer att ta olika beslut. Själv skulle jag anse det vara av ett ”uppenbart allmänintresse” att namnge ministern därför att hen sitter i landets högsta politiska ledning. En fritidspolitiker skulle jag kalla ”en fritidspolitiker” och inte namnge. Författaren och idrottspersonen skulle jag förmodligen inte namnge. Men om dessa personer var misstänkta för allvarlig korruption, alltså missbruk av offentliga eller föreningsmedel för egen privat vinning, blev antagligen beslutet att publicera deras namn. Eller om de var misstänkta för annan typ av grov kriminalitet. Att *inte* namnge en person misstänkt för brott,

kan leda till ryktesspridning och skada flera oskyldiga personer i till exempel samma yrkesgrupp. För att ytterligare komplicera beslutet bör också hänsyn tas till den misstänkte personens närstående.

I dag vet vi att några klick på nätet i stort sett alltid kan ge oss namnet på en brottsmisstänkt eller ett brottsoffer. Hur har detta påverkat ansvarig utgivares beslut om namnpublicering? Det finns mig veterligen ännu inga direkta forskningsstudier som kan ge svar på frågan. Min egen uppfattning är att dagens ansvariga utgivare är något mer benägna till namnpubliceringar, men att de flesta fortfarande arbetar efter de pressetiska reglerna och noga betänker vad deras läsare, tittare, lyssnare förväntar sig av den tidning, tv och radio de ansvarar för. Detta oavsett att namnen finns några klick bort.

Vad tycker då allmänheten i fråga om namnpubliceringar? På 1990-talet gjordes ett antal undersökningar som visade att allmänhetens åsikter om namnpublicering i samband med olyckor blev allt striktare. Förmodligen mot bakgrund av namn- och bildpubliceringar i rapporteringarna kring en bussolycka i Norge där många svenska barn omkom, kring Estoniakatastrofen och diskoteksbranden i Göteborg. Den efterföljande debatten ledde då till striktare formuleringar i de pressetiska reglerna. I fortsättningen heter det ”Pröva noga publiceringen av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga”. Allmänhetens åsikter om namnpublicering när det gällde förtroendevalda och ledare för storföretag som misstänks för eller dömts för brott gick däremot åt det andra hållet. Människor ville veta när deras förtroen-

devalda inte levde upp till förväntningarna. (SOM-undersökningar 1990, 1994 och 1999).

Generellt kan sägas att allmänheten är mer kritisk till journalistisk kvalitet än journalisterna själva. Det är inget unikt för just journalister. En studie av terrorattentatet på Drottninggatan i Stockholm 2017 visar ändå förhållandevis lika syn på etiken i journalistiken. Men några viktiga undantag finns. Allmänheten ville nu, 2017, i större utsträckning än tidigare och än journalisterna, se att namn både på brottsoffer och förövare publicerades tidigare. Kvinnor visade sig dock vara mer restriktiva till snabb namnpublicering liksom högutbildade. En möjlig förklaring till allmänhetens ändrade uppfattning om namnpubliceringar kan vara att man påverkats av att internet och sociala medier innehåller sensationer, oförblommerat skvaller och avslöjande information om både personer och sakförhållanden. Frågan är om det återspeglar en allmän förändring eller om det gäller specifikt för attentatet på Drottninggatan. Det får framtida undersökningar visa.²

Pressombudsmannen, PO, får många anmälningar där människor anser sig blivit kränkta och otillbörligt namngivna eller utpekade i pressen. Finner hen skäl att klandra en tidning i sammanhanget går frågan vidare för slutgiltig bedömning i Pressens Opinionsnämnd, PON. 2018 blev ett unikt år när det gäller fällningar i PON och just namnpubliceringar. De hade stadigt sjunkit sedan 2002, och i genomsnitt rört sig om 30–35 per år, vilket tyder på att ansvariga utgivare, trots

---

² Gherseti-Johansson: Behöver vi verkligen veta allt? 2017

att namn på misstänkta och brottsoffer alltid finns på nätet, håller sig till de pressetiska reglerna. Men 2018 blev fällningarna dramatiskt fler, 86 stycken. Skälen var två, ett TT-telegram och journalistiken i samband med #metoo. Jag ska uppehålla mig vid den senare.

Under hösten och vintern 2017/2018 vittnade tusentals kvinnor i Sverige om sexuella trakasserier och övergrepp de utsatts för. Detta kom att kallas #metoo och utspelade sig till stora delar i sociala medier. Men kvinnornas upprop skildrades och publicerades också i många traditionella medier. I några fall valde utgivaren där att också publicera namnet på personer som utpekades som förövare på sociala medier. PO fick efter detta 31 anmälningar från personer som ansåg sig otillbörligt namngivna eller omskrivna. Det rörde sig om mediepersoner, en teaterchef, en reporter på en kvällstidning, en tv-programledare och en tv-snickare. De flesta anmälda publiceringarna fälldes av Pressens Opinionsnämnd. De avgjordes var och en för sig.

Vad hade hänt i den svenska journalistiken? Ansåg ett antal ansvariga utgivare att de utpekade och namngivna var offentliga personer och därför skulle namnges? En del utgivare hävdade det senare. Men pressens Opinionsnämnd fällde inte på grund av detta. PON fällde tidningarna huvudsakligen på grund av att be läggen mot de utpekade var för svaga: händelser hade inträffat långt tillbaka i tiden, påståenden var anonyma och kunde inte beläggas, ord stod mot ord, en polisutredning hade gjorts men lagts ner.

Det råder ingen tvekan om att #metoo-rörelsen spelat en avgörande roll för att synen på sexuella trakasserier och övergrepp har förändrats i samhället. Det tycker jag

är utmärkt. Men fick kraften och vikten i denna rörelse också ett antal ansvariga utgivare att för en tid glömma de pressetiska reglerna? Blev trycket att delta i rörelsen för hårt från både sociala medier, medarbetare och allmänhet? Ville de på ett för svenska medier nytt sätt bidra i en viktig samhällsdebatt? Jag tror alla de här skälen spelade en roll.

Nu återstår under de närmaste åren att se om den fällda #metoo-journalistiken var ett undantag eller en ny trend i svensk journalistik.

När det gäller namnpubliceringar kan du alltid ta ett steg framåt, aldrig ta ett steg tillbaka.